

Kaszásdűlő kultúrkisugárzása

– Iniciálé G. Komoróczy Emőkéről –

A lokálpatriotizmus gyakran láttatja meg velünk, hogy elődeink életművét, szellemi örökségét az ugyanott lakók mekkora szeretettel, hozzáértéssel ápolhatják. Kassák Lajos kötődése Óbudához mindenki számára nyilvánvaló, a művészóriás által megteremtett *oeuvre* akár az irodalmat, akár a festészetet illetően ebben a vonatkozásban is igen jól ismert. Kassák Lajos szellemi erejének továbbadói, a Kassák Lajos iránti indokolt érdeklődés fenntartói között az egyik legtöbbször fáradozó, kimagaslóan jelentős szaktekintély, kaszásdűlőiként G. Komoróczy Emőke, aki alapos, kiterjedt kutatásokat folytató tudósként több könyvében tárta fel Kassák Lajos munkásságának hatását, művei keletkezésének hátterét, és természetesen korhűen az életpálya rejtettebb oldalait, küzdelmes szakaszait. Mindig az vezérelte, hogy objektív szemlélet révén a megismerhető értékeket nyújtsa át az olvasónak, a képeket szemlélnőnek. Az egyszerűség, a közérthetőség nyelvén fogalmazva, álintellektualizmus nélkül jeleníti meg Kassák Lajos világszemléletét, tiszteletet érdemlően érteti meg bárkivel Kassák Lajost, az örökké kísérletező és megújulásra kész, ám elveihez ragaszkodó zseniális alkotót. Valóban, G. Komoróczy Emőke a művészetben a teljességre törekvő embert állítja elének, József Attila elvárásainak tökéletesen eleget téve: a mindenséggel kell mérni magunkat és a saját teljesítményünket.

Már Kassák Lajos indulásának ismertetésénél fontosnak tartja a személyiség fejlődése, humanista szemlélete okán az etikai zsinórmértékének bemutatását. Kassák Lajos első verseinek bizonyossága az, hogy a kultúra iránti elkötelezettség mások sorsával való azonosulással párosul, és korai alkotásaiból is kiviláglik, mennyire tisztában volt az egyetemes kulturális irányzatokkal, meg akarta ismerni és kontroll alá akarta vonni a világ szellemi gyümölcseit. G. Komoróczy Emőke hívta fel a figyelmet Kassák Lajos más társművészetek felé nyitó, a begubózást kritikával illető gondolataira. A Wagner felé fordulás sem ok nélküli, mert az első világháború idején a militarista szemlélettel leginkább áthatott Németország zeneszerző zsenijének összművészeti teóriáját állítja szembe Kassák Lajos paradox módon a felesleges vérontást dicsőítő, harsány torkokkal. Wagner fúvósszólamainak fortissimo valósága az éppen uralkodó téveszmék elleni józan hitvallás, az alkotói szabadság, a jogos, őszinte megfogalmazás elvitathatatlan, megkérdőjelezhetetlen eszköze. Az *Éposz Wagner maszkjában* című, a maga korában rendkívüli expresszivitású költemény mérföldkő voltára elsők között fókuszált rá G. Komoróczy Emőke. Mindezek révén, egyúttal Kassák Lajos rendkívüli műveltségét is felvillantja előttünk. (A lét egészét átfogó, intellektuálisan poétikus szemlélet bemutatására szolgáljon az egyik alkotásában a zene szavakkal történő megfogalmazására tett, nagyon találó kísérlete: „Íme a zene, a világmű és az én csillagom.”)

Ugyancsak G. Komoróczy Emőke írásai révén vált ismertté, hogy az *Egy ember élete* című Kassák-önéletrajzban minduntalan tetten érhető művészi felelősség szerepvállalással nyomatékosított jelei a költő becsületkódexének elemei is. Kassák Lajos küldetésnek érezte az alkotást. Sokszor szólalt meg

profétaként, amit az aktuális hatalom nehezen viselt el. Rimbaud *Egy évad a pokolban* című, lényegében a költészettel leszámoló művében emeli fel a léct az írástudók előtt, nevezetesen azzal, hogy kinyilvánítja: Modernnek kell lenni mindenestül. Kassák Lajos híven hallgat erre az intelemre, akkor is a legmodernebb marad, ha ezt csak az asztalfiókja tudja bebizonyítani. Éppen eleget kényszerítették szilenciumra, mégsem adta fel, alkotott tovább. G. Komoróczy Emőke a rendíthetetlen, megingathatatlan ember archetípusát látja a poétában, aki nem idea vagy ideál, nemes egyszerűséggel olyan kiveszhetetlen, eltüntethetetlen homo erectus, aki bármilyen viharban, bármilyen vészhelyzetben talpon tud maradni, másoknak követhető magatartást kínálva.

Kassák Lajosnál az „ember” szakralitás hordozójává lesz. Új tartalmat kap az élet, univerzumok és profán, akár szűk kereteket adó terek betöltője lesz. G. Komoróczy Emőke kiemeli azt a költői elvárást, hogy minden egyes megismételhetetlen pillanatban áhítatot, bensőséges tiszteletet kell kapniuk, és kapnak a versbeli teremtmények Kassák Lajos világképében. Ez azért méltó figyelemre, mert az egységesen tartalmi és formai modernség ma is tökéletesen kifejezheti mindnyájunk számára a humanitást, humanizmust, ahogy a kassáki életmű ezt alátámasztja. A modernség sohasem gátja a szenzualitásnak.

Veled vagyok

*Előttem megyek
te én előttem
a koranap aranylánca
csilingel kezemen.*

*Hová méggy – kérdezem
feleled – nem tudom.*

*Siettetném lépteim
de te jobban sietsz.*

*Előttem én
te én előttem.*

Egy kapu előtt mégis megállunk.

*Megcsókollak
te nekem adsz csókot
aztán elindulsz szótlanul
és magaddal viszed életem.*

A kivételes életmózzanatok pátosz nélküli megjelenítése a költő helyét is kijelöli a világban. Teremtő egyéniség, nem tömegszellemű személyiség a művész, Isten és a gyakorta masszává sűrűsödő, uniformizálódó sokaság között. Talán, ha őszinte szándékai vezérlik, és nem az igazodás, a megfelelés vágya, akkor a genesis része lehet. Minél inkább a szakrális mikrokozmoszokban ke-

res magának teret, tehetsége szerint az univerzum teljességében, annál inkább képes felfogni küldetés szerepét. Nem spekulatív, cselekvő teremtménnyé kell válnunk. Kassák Lajos ma is megszívlelendő iránymutatására G. Komoróczy Emőke a *„Tisztaság könyve”* opus soraival figyelmeztet minket:

*„Íme a nagy gyűjtőlencse is én vagyok
én vagyok az elveszett fűzfásíp és a nagy állatszelistító is én vagyok
csak akarom kellene és árnyékkal letakarhatnám a világot.”*

Ez az öntudat és öneszmélet ebben a kontextusban kiapadhatatlan kúttá vált a kilencvenes évekig az alkotói függetlenséget szem előtt tartó írástudók számára. Csak akaraterővel, önálló személyiséggel vághatunk neki a Parnasz felé vivő útnak. Kassák Lajos a magányos, de a céljait ismerő embernek is ad támpontot, kapaszkodót. G. Komoróczy Emőke tudatosítja bennünk, Kassák Lajos már a múlt század harmincas éveiben az Emberfiát tekinti példaképnek, a hozzá mint költőhöz szegődő társnak. A *„Felhőtlen éjszaka”* című remekében így összegezzük Kassák Lajos:

*„Te is itt ballagsz velem az éjszakában
éppen olyan szegény és elhagyatott vagy, mint én
vérzik a szíved, kezeid és lábaid is véresek.”*

G. Komoróczy Emőke elsőként tárta fel az Istennel való kapcsolatra törekvést Kassák Lajos igen is szakrális indíttatású verseiben. Hiszen, tehetjük fel a kérdést, választhat-e méltóbb kísérőt magának az élete útján az *ember*, mint az Emberfiát? Kassák Lajos túlfűtöttség nélküli, valóságos belső vívódást is kimondani merő lírájához G. Komoróczy Emőke értő gondolatai utat nyitnak nekünk, rajtunk múlik, rálépünk-e, elfogadjuk-e ajánló szemléletét.

Hogy voltak, akik nemcsak hasonlóan, hanem egyazon módon gondolkodtak a modernségről, Kassák Lajosról, azt másokkal együtt G. Komoróczy Emőke szerteágazó kutatásainak, nyitott személyiségének is köszönhetjük. Az avantgárd irányzatok megismertetésére és elismertetésére tett erőfeszítései köztudomásúak, neki köszönhetjük a még a hetvenes, nyolcvanas években is keményen üldözött vagy éppen háttérbe szorított leginkább újat, legkevésbé hagyományos alkotó, a nonkonform szemléletmódot nyíltan felvállaló művészek alkotásainak köztudatba emelését. A nyolcvanas, kilencvenes évek fordulójáig a Kárpát-medencében tiltott, még az emlékezetből is kitörölni akart avantgárd a képviselőivel együtt a jól ismert kultúrpolitikai kényszer elől külföldön talált befogadásra. Leginkább a *Párizsi Magyar Műhely* ma már legendás, alapjaiban hazaszeretettől vezérelt eszmeköre éltette tovább az avantgárd örökké az újat akaró szellemiségét. Az avantgárd művészekre olyannyira jellemzően, *önmagukat mindig közösségben gondolkodó* alkotóként jelen lévő, megnyilvánuló *autonóm emberek szabad körének tekintették*. A *Párizsi Magyar Műhely* ugyan *elsősorban* a hatvanas évek elejétől, a kilencvenes évek derekán igényelt hazatelepülésének végéig *foljóirat volt*, valójában olyan agora, amelyik a kultúrát közkincként határozta meg, így a vezető személyiségeinek gárdája révén fórumot, társadalmi teret biztosított a magyar szellemi

élet jeleseinek és munkáiknak, függetlenül attól, hol alkotnak. G. Komoróczy Emőke alapművében, az „Avantgárd kontinuitás a XX. században” című kötetében méltán emeli ki azt a három szerkesztő, mindenek kiválóságot, nagyszerű egyéniséget, akik a semmiből teremtették meg közösségüket, a modern szellemiségnek otthont adó szerkesztőséget, az akkori ellenkulturális szűrőkön sokszor fennakadó értékeket haza is közvetíteni akaró, a világban végbemenő intellektuális folyamatokat megismertető mikrokozmoszukat. Bujdosó Alpár, Nagy Pál, Papp Tibor testi-lelki motorjai voltak a folyóiratuknak és a köréje szerveződött kulturális törekvések megvalósulásainak. Triászuk gondoskodott arról, hogy eleven köldökszinór legyen a műhelyük a vasfüggönyön túli és inneni terenumok és a bennük élők között. Bujdosó Alpár performanszai az önéletrajzi vonatkozásukkal együtt vizuális eszköztárakat felvonultatva az élhető haza hiányát fogalmazzák meg az olyan éraban, ahol és amikor, ha az emigránsok visszatérnének szülőföldjükre, az alkotói szabadságuktól és a saját szabadságuktól is megfosztanák őket. G. Komoróczy Emőke mutatott rá elsőként Bujdosó Alpár képverseinek, tárgyköltészetének letisztult elemeire, amik a hagyománytiszteletet magukban hordozva az emberiség olyan korszakainak állítanak emléket, amelyekben a szellemi szabadság természetes, megkérdőjelezhetetlen. Bujdosó Alpár összeveti az ókori görög filozófusok lehetőségeit a maga korában tapasztalható valósággal: „Ikarosz álmát hiába dédelgetjük magunkban, még csak Daidaloszként sem szárnyalhatunk.” (Nagy Sommézs).

Társai, Nagy Pál a szöveghordozó felületek, elsősorban a papír rabságába zárt gondolatok kiszabadítására tett kísérleteivel vívott ki magának figyelmet és elismerést, elektrovizuális képszövegei a varázslás és a ferdítés lehetőségeire, a megmásítás jövőbeni elkerülhetetlenségére kívánják ráirányítani mindnyájunk figyelmét. Munkásságában mindig szerepet kapnak a határesetek, a se itt, se ott valóságának és valótlanságának attribútumai. *Phoé* című videókollázs Perszephoné az alvilágban, majd a földön töltött időváltásaira épül, tele találós kérdésekkel, végül is a szemünk a videó jelzései, jelképei szerint kivel is találkozik, kinek a nyomait láthatjuk. Ez hát a szabadság? Ha róla nem is válthatunk szót – micsoda abszurd: „videószót” –, akkor legalább az esélyekről fantáziáljunk. G. Komoróczy Emőke Nagy Pál alkotómunkássága kapcsán érzékelteti, a mindennapi, legprofánabb élethelyzetek döntései is lehetnek sorsfordítók, nem mindegy, hogyan, legfőképpen miért akarunk valamiben, valami miatt döntést hozni. Papp Tibor, a triumvirátus harmadik tagja, leginkább mint a térképversek egyik első meghonosítója ismert. Ilyen alkotásait a *Térvers/képek* című kötetében gyűjtötte össze. Ennek legismertebb darabja párhuzamot von a walesi bárdok világa és 1956 vérbe fojtása között (*Újmontgomery...*). Minden képi és szövegbeli eszközt megragad Papp Tibor ahhoz, hogy az idősíkokat, a tettek síkjait egybefonja, így tegye kitörölhetetlenné és eltörölhetetlenné a múlt, a jelen eseményeit. A költészeti szintézis jellemző más munkájára is. A fónikus, kinetikus, vizuális versfolyamai a konceptuális művészet jegyében születtek, egy-egy gondolat többféle kifejezési formában kerülhet a befogadóhoz, a műalkotássá válás kimeríthetetlen számú lehetősége mindenki számára adott, a művész bármilyen befogadásra alkalmas eszközt felhasználhat az esztétikum keretein belül olyan élmény, katarzis kiváltására, ami gazdagabbá teszi az életét. G. Komoróczy Emőke a művészi szabadság elismertetése érdekében

is okkal hivatkozik Papp Tiborra: a formai, eszköztárbeli megkötöttségek nélkül alkotó személyiség műveinek tartalmát is szabadon választhassa meg, szabad hazában, szabad értékrend, de értékrend szerint létezhesen.

G. Komoróczy Emőke igen nagy érdeme, hogy a világba tekintés képességével megáldottan új meg új művészi aspektusok felé fordít minket, vigyázó szemünket a segítségével vethetjük mi is Párizsra, a Párizsi Magyar Műhelyre. Nincs mit szégyenkeznünk, a magyarság kultúrhagyományában mindig ott volt az avantgárd; a modernség nemcsak nyomaival, a teljes horizontjával képviselteti magát honi művészetünkben. Íme a bizonyíték, bár óriási erőfeszítések árán, sok lemondással, dolgos hétköznapokkal elérhető az elérhetetlennek látszó is, elérhető a nagyvilág. Köszönjük a példaadást, G. Komoróczy Emőke.

Németh András

Burkus Alexandra

